

GENERIC AND SPECIFIC COMPETENCIES IN EUROPEAN AND BULGARIAN EDUCATIONAL MODEL FOR PHYSICAL EDUCATION TEACHERS

Eleonora Mileva

National Sports Academy "Vassil Levski", Sofia, BULGARIA
Department of Psychology, Pedagogy and Sociology

Received on 24 September, 2016.

Accepted on 30 September, 2016.

Published on 30 September, 2016.

Abstract

Generic and specific competencies play an important role in the European curricula in the higher education. They are main elements in working out of qualification characteristics of different professional areas and by outlining of the leading knowledge, skills and competences.

Comparison between the European model and the Bulgarian curriculum for PE teachers concerning the generic and specific skills and competencies at Bachelor's and Master's degree is done. Recommendations for future work are given.

Key words: competencies, education, physical education teachers, curricula, European model

Процесите на европейска интеграция и подписването на Болонската декларация дават силен тласък върху разработването на обща европейска концепция за образованието на учители по физическо възпитание и дефинирането на водещите професионални компетенции. Налага се тенденцията към хармонизиране на учебните планове и програми за подготовка на специалисти в областта на физическото възпитание и спорта и премахване на бариерите за признаване на обучението в страни-членки на Европейския съюз.

В учебните планове и програми за обучение на учители по физическо възпитание в европейски план се открояват две групи умения и компетенции, които обикновено се дефинират като **общи/преносими и специфични**.

Дискусионно и нееднозначно е определението на понятието „преносими умения”. Освен посочения термин, в литературата се използват множество други понятия. Такива са *key skills/ключови умения*, *core skills/основни умения*, *soft skills/гъвкави умения*, *generic skills/обща умения*, *generic competences/обща компетенции*. Общите или преносимите умения се дефинират като умения, развити в една ситуация, които могат да се пренасят в друга ситуация. Те се разглеждат като „мост от ученето към работата, както и от една професионална дейност към друга” [7].

На съвременния етап от развитието на висшето образование в европейски план важно условие се явява общите или преносимите умения да бъдат представени и

идентифицирани в учебните планове и програми на съответните образователни институции. Според европейските изисквания тяхното присъствие трябва да се превърне в основен елемент при изработване на квалификационните характеристики на отделните професионални области и при очертаване на водещите знания, умения и компетенции. В практически план формирането на преносимите умения се осъществява с цялостното учебно съдържание и организацията на учебната работа в съответното професионално направление и специалност в частност.

Всяка учебна програма на бакалавърско равнище, независимо от професионалната си насоченост и връзка с пазара на труда, трябва да формира и набор от общи/преносими умения, приложими в широк спектър от човешки дейности. Такива например са *умения за комуникация на чужди езици, умения за използване на модерните информационни технологии, умения за работа в екип, умения за решаване на проблеми, умения за самостоятелно учене, организационни умения и др.*

Общите/преносимите умения трябва да намерят своето място и значение в степените на висшето образование, като се осигури приемственост между тях. Бакалавърската степен да дава възможности за продължаване на обучението в програмите от следващите образователни степени – магистърска и докторска.

В европейски план се реализират множество дейности и инициативи за изработването на сходни критерии за обучение на учители по физическо възпитание, включително и по отношение на общите умения и компетенции.

Една от задачите на европейската тематична мрежа AEHESIS (Aligning a European Higher Education Structure in Sport Science) или “Изравняване на Европейските висши образователни структури в спортната наука” е открояване на водещите дейности, както и на общите/преносимите (generic competences) и специфичните (specific competences) компетенции в професионалната подготовка на спортните педагози [4]. С оглед реализиране на тази задача е разработена експертна карта, която съдържа описание на общите и специфичните компетенции, разглеждани в контекста на обучението на учители по физическо възпитание.

Компетенциите в експертната карта са обособени в две части. Първата част се състои от 16 твърдения, които се отнасят до **общите аспекти** на дейността на учителя по физическо възпитание (табл. 1). Показателите са общи и за други дейности и професии. Втората част на експертната карта включва 25 въпроса, отнасящи се до **специфичните компетенции** на професията на учителя по физическо възпитание. Оценяването е извършено по шест степенна скала със съответните степени на значимост.

Таблица 1. Общи компетенции на специалистите по физическо възпитание и спорт

No	ТВЪРДЕНИЕ
1	Комуникация с други експерти
2	Качество в дейността
3	Прилагане на знанията в практиката
4	Етичен дълг/задължения
5	Основни общи знания
6	Адаптиране към нови ситуации
7	Работа в екип
8	Основни знания за професията
9	Учене и усъвършенстване на педагога

10	Планиране и организация на обучението
11	Критичност и самокритичност в професията
12	Умения за анализ и синтез
13	Устна и писмена комуникация
14	Нови идеи и творчество
15	Автономна работа
16	Работа в интердисциплинарен екип

Общите компетенции на специалистите по физическо възпитание и спорт, заложи в първоначалния вариант на експертната карта са представени на таблица 1. Така например *общите знания, прилагането на знанията в практиката, проявата на критичност и самокритичност* и др. съдействат за получаване и синтезиране на комплексна информация в процеса на работа. Това, от своя страна, увеличава способността на учителя по физическо възпитание да се адаптира към новите условия. При работата с подрастващи неизменно настъпват различни непредвидими ситуации, които са предизвикателство за работещия в тази област. От успешното им преодоляване зависят резултатите от осъществяването на обучение и възпитание.

Работата в екип е необходима при решаването на много от ситуациите, които възникват в процеса на работа и успешното справяне гарантира високо ниво на професионализъм и качество на дейността. *Уменията за анализ и синтез, новите идеи и проявата на творчество* на учителя по физическо възпитание са задължителна база за бърза и правилна ориентация при работа с учениците и за ефективен подход към възникващите проблеми.

Резултатите от проведеното експертно проучване, организирано на европейско равнище, са обработени и анализирани. Следващият етап при очертаване на европейските стандарти за обучение на учители по физическо възпитание е насочен към детайлизиране на знанията и компетенциите, които могат да бъдат представени като **обща и специфични**.

Като **обща компетенции** в областта на физическото възпитание се посочват (Generic Competencies) (K. Hardman, et al., 2008 [5]; Ел. Милева, 2012 [1]):

- Планиране на учебната програма и нейното реализиране с множество въздействия от педагога
- Ефективен мениджмънт на класната стая
- Прилагане на разнообразни педагогически и дидактически процеси и техники в контекста преподаване/учене, които гарантират диференциране на учебните задачи и стиловете на преподаване
- Ефективно планиране на очакванията
- Предприемане на контрол и оценяване, управляващи и регулиращи формирането на прогрес и постижения
- Управление на собствените постижения и развитие
- Управление и развитие на персонала и другите възрастни
- Управление на ресурсите
- Формулиране на политиката и стратегическо лидерство

Извеждат се следните **специфични компетенции** (specific competencies):

- Активно осигуряване на еднакви възможности, респективно прилагане на принципите на интегриране и диференциране на преподаването по физическо възпитание
- Компетенции в планиране и оценяване на необходимостта от развитие на учебните програми чрез свързване на теорията с практиката

- Прилагане на разнообразни, насочени към физическото възпитание, практически и преподавателски умения
- Синтезиране и прилагане на знания и разбиране към критичен анализ и оценяване на изследвания в теорията и практиката във физическото възпитание.
- Отнасяне на целите на физическото възпитание към по-обща цели на учебните програми
- Подготовка, организиране и докладване на проект в областта на физическото възпитание.

Става ясно, че съвременните спортни педагози трябва да покрият широк спектър от професионални знания, умения и компетенции. Част от тях имат общопедагогически характер и се отнасят и до други специфични педагогически сфери и видове обучение. Същевременно усвояването на специфичните умения и компетенции в разглежданата област прави тази дейност уникална и неповторима.

При проследяване на присъствието на общите/преносимите знания, умения и компетенции в квалификационната характеристика за професионално направление „Педагогика на обучението по физическо възпитание”, специалност „Физическо възпитание”, професионална квалификация „Учител по физическо възпитание”, ОКС „Бакалавър” при Националната спортна академия (НСА) прави впечатление, че като цяло се наблюдава съответствие между предложения примерен европейски модел и българската квалификационна характеристика.

Посочва се, че след завършване на ОКС „Бакалавър” специалистите по физическо възпитание трябва да придобият съответните фундаментални и специални знания. Посочват се областта и обхватът на **уменията**, които могат да се приемат като **обща/преносими** [2].

В квалификационната характеристика на специалността „Физическо възпитание” при НСА се аргументират задължително специфичните знания, умения и компетенции, които трябва да се усвоят и формират по време на обучението в образователно-квалификационната степен „Бакалавър”.

При разглеждане на квалификационната характеристика за специалност „Физическо възпитание” с професионална квалификация „Магистър по физическо възпитание” при НСА също се наблюдават знания и умения, които могат да се приемат като преносими в други сфери на дейност [3]. Такива са *уменията за прилагане в педагогическия процес на активни творчески подходи като проблемност, изследователски методи, генериране на нови идеи; прилагане на технически средства на обучение, тренажорни устройства, научна апаратура; съчетаване на научно-теоретични знания, компютърна и езикова подготовка, педагогическа и методическа подготовка с управленска дейност и т.н.*

В бъдещата си работа специалистите, които подготвят професионални кадри в сферата на физическото възпитание и спорта в България трябва да акцентират върху целенасочено развиване на общите/преносимите умения и компетенции в учебните програми за подготовка на учители по физическо възпитание и треньори по вид спорт. В тази връзка да се изясни връзката между обща и специфични знания, умения и компетенции.

Въз основа на разработената европейска експертна карта за общите/преносимите и специфичните знания, умения и компетенции в областта на физическото възпитание бе реализирано **експертно проучване със специалисти по физическо възпитание и спорт в НСА „В. Левски”** (El. Mileva, M. Drenkova, 2007 [6]). Целта бе да се установи значението на знанията, уменията и компетенциите за професионалната дейност на

учители по физическо възпитание. Бяха изследвани общо 15 експерти в посочената област.

На табл. 2 са представени резултатите от първата част на експертното проучване, което се отнася до общите знания, способности и компетенции на учителя по физическо възпитание.

Таблица 2. Общи знания, способности и компетенции на учителя по физическо възпитание

No	ТВЪРДЕНИЕ	M	SD
1	Комуникация с други експерти	6,00	0,00
2	Качество в дейността	5,91	0,30
3	Прилагане на знанията в практиката	5,82	0,40
4	Етичен дълг/ задължения	5,64	0,50
5	Основни общи знания	5,64	0,50
6	Адаптиране към нови ситуации	5,64	0,50
7	Работа в екип	5,55	0,69
8	Основни знания за професията	5,55	0,52
9	Учене и усъвършенстване на педагога	5,45	0,69
10	Планиране и организация на обучението	5,36	0,50
11	Критичност и самокритичност в професията	5,27	1,19
12	Умения за анализ и синтез	5,27	0,79
13	Устна и писмена комуникация	5,18	0,75
14	Нови идеи и творчество	5,09	0,54
15	Автономна работа	4,91	0,94
16	Работа в интердисциплинарен екип	4,82	0,40

Установява се, че с най-висока степен на значимост за изследваните лица са **способност да се комуникира с други експерти** ($M = 6,00$, $SD = 0,00$), **стремеж към качество в дейността** ($M = 5,91$, $SD = 0,30$) и **способност за прилагане на знанията в практиката** ($M = 5,82$, $SD = 0,40$).

Следващи по степен на значимост са твърденията, свързани с **етичния дълг**, **основни общи знания** и **адаптиране към нови ситуации**, които са представени с еднаква средна стойност ($M = 5,64$) и стандартно отклонение ($SD = 0,50$).

В резултат от направеното проучване **работата в екип** ($M = 5,55$, $SD = 0,69$) и **основните знания за професията** ($M = 5,55$, $SD = 0,52$) са оценени също с голяма степен на значимост от страна на експертите.

Експертите оценяват сравнително високо необходимостта на спортния педагог от постоянно **учене и усъвършенстване** ($M = 5,45$), което се свързва естествено с **критичността и самокритичността в професията** ($M = 5,27$). От своя страна самокритичността е немислима без развиване и изграждане на **умения за анализ и синтез** ($M = 5,27$) на динамичните ситуации в спортнопедагогическата практика, както и проява на **нови идеи и творчество** в професионалната дейност ($M = 5,09$). **Работата в интердисциплинарен екип** не е характерна за професионалното ежедневие на учителя по физическо възпитание в България и вероятно това е причината това твърдение да получи по-ниска оценка.

На табл. 3 са представени резултатите от *втората част* на експертното проучване, които имат отношение към **специфичните знания, способности и компетенции**, свързани с професията на учителя по физическо възпитание.

Таблица 3. Специфични знания, способности и компетенции на учителя по физическо възпитание

No	ТВЪРДЕНИЕ	M	SD
1	Етично поведение	5,82	0,40
2	Професионална ангажираност	5,64	0,50
3	Взаимно сътрудничество	5,55	0,52
4	Знания за отделни спортни дисциплини	5,45	0,52
5	Професионални знания	5,45	0,82
6	Прилагане на връзката теория – практика	5,45	0,69
7	Педагогически и методически знания	5,45	0,82
8	Реализиране на учебното съдържание	5,36	0,50
10	Рефлексивна практика	5,36	1,03
11	Планиране и реализиране на учебното съдържание	5,36	1,03
12	Специализирани знания за човешките движения и спортната наука	5,36	0,81
13	Знания за човешкото тяло	5,27	0,79
14	Характеристики на подрастващите	5,27	0,65
15	Знания за учебното съдържание	5,27	0,65
16	Включващи стратегии и управление на класа	5,18	1,08
17	Постоянно професионално развитие	5,18	0,75
18	Сътрудничество в работата и планирането	5,18	0,75
19	Знания, умения за физическото възпитание	5,09	1,04
20	Знания за интелектуалното и креативното развитие на обучаваните	5,09	0,83
21	Образователната система и различните двигателни дейности	4,91	0,83
22	Знания за образователната среда	4,73	0,90
23	Преподаване на множество дейности	4,64	0,92
24	Правни аспекти на физическото възпитание и спорта	4,45	1,04

С най-голяма степен на значимост от експертите е оценено **етичното поведение** ($M = 5,82$, $SD = 0,40$), което е от основно значение в тази област, като съблюдаването му гарантира добри взаимоотношения между педагога и обучаваните, и професионализъм в дейността.

Професионалната ангажираност ($M = 5,64$, $SD = 0,50$) и **взаимното сътрудничество** ($M = 5,55$, $SD = 0,52$) са оценени също високо от експертите.

Твърденията, насочени към **придобиване на професионални знания, знания за отделни спортни дисциплини, прилагане в дейността на връзката теория - практика, педагогически и методически знания** имат една и съща средна стойност ($M = 5,45$), което означава, че всичките са с еднаква степен на значимост за експертите.

Със сравнително висока значимост са представени твърдения, свързани с организирането и провеждането на учебния процес, както и знания за човешкото тяло и определени характеристики на подрастващите (средната стойност варира от 5,09 до 5,35).

Като не толкова значими са оценени **знанията за образователната среда** ($M = 4,73$, $SD = 0,90$). Това вероятно се дължи на актуалната социално-икономическа ситуация в страната, свързана с динамични промени в масовата образователната система, което се отразява и на познанията на изследваните лица за характеристиките на средата на обучение. **Способността за преподаване на множество дейности** ($M = 4,64$, $SD = 0,92$) и **знанията за правните аспекти на физическото възпитание и спорта** ($M = 4,45$, $SD = 1,04$) също са твърдения, при които тенденцията е да не се оценяват толкова високо.

След направеното експертно проучване като цяло се установява **тенденция** към високо оценяване на утвърдените в европейски план общи и специфични компетенции, необходими в областта на физическото възпитание и спорта.

Проведеното изследване представя комплексна картина на знанията, уменията, способностите и компетенциите, които трябва да притежава и развива всеки един учител по физическо възпитание и спорт в специфичната българска образователна среда. Получените резултати същевременно очертават приоритетните компетенции, необходими на спортните специалисти. Трябва да се подчертае, че получените резултати се отнасят до конкретната социално-икономическа ситуация в страната и се свързват със съответните национални особености и характеристики. В бъдещ план е необходимо да се открият по-ясно общите знания, умения и компетенции в квалификационните характеристики за специалност „Физическо възпитание” в ОКС „Бакалавър” и ОКС „Магистър” в българския образователен модел за учители по физическо възпитание и спорт.

References:

1. **Mileva, El.** (2012). European dimensions of sports pedagogical education, Sofia, Avangard Prima.
2. Educational documentation of Specialty "Physical Education", Degree "Bachelor" (2013), Sofia, NSA Press.
3. Educational documentation of Specialty "Physical Education", Degree "Master" (2013), Sofia, NSA Press.
4. Aligning a European Higher Education Structure in Sport Science (AEHESIS). (2007), [http:// www.aehesis.com](http://www.aehesis.com)
5. **Hardman, K., et al.** (2008). Implementation of the Bologna Process and Model Curriculum Development in Physical Education Teacher Education. In: K. Petry, K. Froberg, et al. (ed.). Higher Education in Sport in Europe. Meyer & Meyer Sport Ltd., pp. 56-79.
6. **Mileva, El., Drenkova, M.** (2007). Criteria for professional training of specialists in Adapted Physical Activity and Sport, XIII Международни научни скуп ФИС Комуникации 2007, Ниш, 2007, pp. 423-428.
7. Transferable skills and their importance, <http://socsoc.flinders.edu.au/skills/>